

Bernard Szczech

U R B A R Z
kościola św. Andrzeja Apostoła w Zabrze
z 1719 roku

Bytom
2001

Bernard Szczech

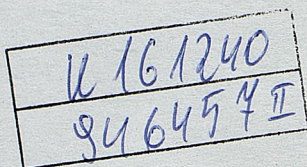
U R B A R Z
kościola św. Andrzeja Apostoła w Zabrze
z 1719 roku

Bytom
2001

Egz. archiwalny

SL 13 f
SL 3 a 1

Agencja Wydawnicza Łukasz Szczech

Nr egzemplarza:

50-01/319/21

ISBN 83-911810-2-2

16.03.

151

Oddajemy do rąk Państwa nową publikację przybliżającą nieznaną bliżej źródło historyczne, kolejny dokument lokalnych dziejów umożliwiający lepsze poznanie złożonych procesów przeszłości Górnego Śląska. Tym razem prezentujemy *Urbarz kościoła św. Andrzeja w Zabrze*, spisany w 1719 roku przez księdza Jerzego Jana Badestinusa, wieloletniego proboszcza tamtejszego kościoła parafialnego. Oryginał manuskryptu *Urbarza* jest w obecnej chwili niedostępny, a jego los od lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia pozostaje nieznan. Czynione próby jego odnalezienia, nie dały rezultatu. Ostatnim, który miał dostęp do tegoż dokumentu i korzystał z jego zapisu, był Ludwik Musioł (1892 – 1970), znany górnośląski historyk i dokumentalista. Było to przed laty, gdy zbierał materiały do opracowywanej ówczesnie monografii kościoła św. Andrzeja Apostoła w Zabrze.¹ Praca ta wznowiona została w 1968 roku, lecz także w postaci maszynopisu, a w jej tekście, wśród innych znajduje się odpis *Urbarza*, który jest obiektem naszego zainteresowania.²

Ludwik Musioł był także autorem opracowań dziejów innych zabrzańskich kościołów,³ z których jak dotychczas drukiem ukazało się opracowanie dziejów gminy oraz parafii pod wezwaniem św. Jana i Pawła w Zabrze - Makoszowach.⁴ Był on także tym, który przed laty sprostował błędną interpretację dokonaną w początkach ubiegłego wieku przez innego

¹ Musioł L.: *Zabrze i parafia św. Andrzeja w Zabrze. Monografia historyczna*. Katowice 1956. (maszynopis)

² Egzemplarz maszynopisu przechowywany w Zbiorach Specjalnych Biblioteki Śląskiej w Katowicach jest niekompletny. Zapis na stronie tytułowej: „*Wznowiono w 1968*” informuje o ponownym wydaniu (przepisaniu) pracy w nieznanym nam ilości egzemplarzy - kopii.

³ Musioł L.: *Zabrze. Parafia św. Anny. Monografia historyczna (Uzupełnienie do kroniki parafialnego kościoła w samym Zabrze)*. (Maszynopis) Katowice 1956; Musioł L.: *Parafia św. Józefa. Monografia historyczna. (zamówił ks. prob. Jelitko)*. Katowice 1956.

⁴ Musioł L.: *Makoszowy. Z dziejów gminy i parafii*. Zabrze 1998.

górnosławskiego historyka - Józefa Knosallę vel Knosałę⁵ - w jego publikacji o dziejach Zabrze.⁶

Urbarz, którego czas powstania - w myśl interpretacji księdza Knosalli - datowano na rok 1677, spisany został dopiero w 1719 roku. Fakt ten był powodem, że przez wiele lat poszukiwania manuskryptu nie mogły zostać uwieńczone sukcesem. To, że praca Musioła o dziejach zabrzańskiego kościoła nie ukazała się drukiem, spowodowało, że na przeciąg kolejnych kilkudziesięciu lat urbarz księdza Badestinusa pozostawał nieznanym szerszemu gronu czytelników. Co gorsze, pozostawał nieznanym autorom licznych publikacji o przeszłości Zabrze i okolicy. Przez to, w znacznym stopniu okrojona została wiedza o dziejach, tak kościoła parafialnego św. Andrzeja w Zabrzu, jak też o przeszłości dawnej wsi kościelnej Zabrze oraz sąsiedniej wiosce Sośnica.

Urbarz księdza Jerzego Jana Badestinusa dochował się w kilku, nie różniących się treścią zapisu a jedynie formą układu kolejnych rozdziałów odpisach. Obecnie, po raz pierwszy, ukazuje się drukiem w pełnym zapisie.

Bernard Szczech

⁵ Ksiądz Józef Knosalla vel Knosała, ur. 19.03.1878 we wsi Żelazna pod Opolem. Po ukończeniu studiów teologicznych na Uniwersytecie Wrocławskim (1900-1903) w dniu 21.06.1904 uzyskał święcenia kapłańskie. (Pracował na placówkach duszpasterskich w Radzionkowie, Królewskiej Hucie, Mokrem koło Mikołowa, Kończycach a od 1922 do 1946 roku ponownie w Radzionkowie. W styczniu 1946 roku Państwowy Urząd Repatriacyjny zażyczył sobie, by kuria biskupia w Katowicach spowodowała „usunięcie z plebani w Radzionkowie księdza Knosały i zamianowanie na tę parafię księdza proboszcza rekrutującego się spośród repatriantów”. Kilka dni później deportowany został do Niemiec, gdzie w dalekiej Westfalii (Altenau) zmarł 8.01.1951 roku. Knosała pozostawił po sobie bogaty dorobek naukowy. Na szczególną uwagę zasługują publikacje o dziejach dekanatu bytomskiego oraz o miejscowościach, z którymi był związany swoją duszpasterską pracą (Radzionków, Kończyce, Zabrze).

⁶ Knosała J.: *Geschichte der Stadt Hindenburg (Zabrze)*. Katowice 1929.

Kościół św. Andrzeja Apostoła w Zabrze

Najstarsza wzmianka o istnieniu kościoła św. Andrzeja w Zabrze pochodzi z niezachowanego do chwili obecnej przywileju Przecława z Pogorzeli⁷, biskupa wrocławskiego, wystawionego w 1354 roku.⁸ W dokumencie tym, biskup wrocławski a zarazem dziedzic wsi Zabrze jak i okolicznych wiosek, widząc ciężkie warunki, w jakich musiał żyć ksiądz Jan, zabrzański pleban, uposażył kościół 1,5 łanem uprawnych pól oraz obdarzył innymi przywilejami.

Parafia św. Andrzeja, powstała po 1300 roku, w niedługim czasie po zakończeniu procesu osadniczego Zabrze,⁹ oprócz wsi kościelnej (Zabrze), aż po wiek XIX obejmowała swoim zasięgiem także wieś Sośnicę, która od 1927 roku stanowi dzielnicę miasta Gliwice.

Pierwotny kościół w Zabrze, także drewniany, zbudowany został w pierwszej połowie XIV wieku. Dokładny czas jego wniesienia, jak i wygląd nie jest znany. Spłonął podpalony (prawdopodobnie) w kwietniu 1430 roku w czasie najazdu husytów, którzy równocześnie uprowadzili na stracenie miejscowego proboszcza.¹⁰

Przez długi okres czasu wioska nie posiadała własnej świątyni. Dopiero w pierwszej połowie wieku XVI a dokładniej, około 1530 roku zbudowany został przez chłopów Sośnicy nowy kościół z drewna dostarczonego przez

⁷ Przecław z Pogorzeli, biskup wrocławski w latach 1341-1376. Wywodził się z rodziny rycerskiej osiadłej w księstwie brzeskim. Studiował w Bolonii. W 1241 roku z woli Jana Luksemburskiego obrany (jeszcze jako student) biskupem wrocławskim. W 1342 roku zatwierdzony przez papieża Benedykta XII, sakrę biskupią otrzymał w Awinionie. Okres jego rządów w diecezji uznawany jest jako „złoty wiek” tegoż biskupstwa. Zmarł w Otmuchowie. Pochowany jest w kaplicy NMP w katedrze wrocławskiej.

⁸ Przywilej wzmiankowany jest w omawianym przez nas *Urbarzu* księdza Badestinususa.

⁹ Zapis w *Liber foundationis episcopatus wratislaviensis*: „Item Sadbre sive Cunczindorf sunt LX mansi et Sabors similiter L magni, quas villas sculteti locant pro sexto manso et habent ambe [adhuc] libertatem et nondum sunt locate” datowany przez historyków na okres pomiędzy 1295 a 1305 rokiem, ukazuje Zabrze, podobnie jak i Zaborze w trakcie nieukończonego jeszcze procesu kształtowania kolonizacyjnego. Zobacz: *Codex Diplomaticus Silesiae*. Bd XIV. Herausgegeben Markgraf H., Schulte J. W., Breslau 1889 s. 93.

¹⁰ Dotychczas uważało się, że pierwotny kościół spłonął sto lat później w wyniku zaburzeń luterańskich („furia Luthericolarum”) około 1530 roku.

parafian.¹¹ Chłopi z Sośnicy w 1535 roku podarowali kościołowi zabrzańskiemu łąkę w swojej wsi, aby dochody otrzymywane z jej użytkowania wspomagały potrzeby kościoła i proboszcza.

W 1577 roku ksiądz Adam Badesto,¹² proboszcz zabrzański otrzymał od Szamora Dluhomila, właściciela wsi Zabrze, przywilej wolnego drzewobrania. Jednocześnie tenże dokument unormował sporną sprawę mesznego należnego kościołowi z 6 gospodarstw zabranych siłą kmieciom i wcielonych do ról dworskich (folwarcznych) przez Dluhomila. Wspomniany proboszcz Badesto, na co wskazuje w swej pracy Ludwik Musioł, był prawdopodobnie ostatnim katolickim kapłanem przed okresem reformacji.

Jak długo kościół zabrzański znajdował się w rękach protestantów, nie wiemy? Trwało to prawdopodobnie do końca lat dwudziestych wieku siedemnastego (1629).¹³ Później, przez okres, co najmniej dziesięciu a prawdopodobnie nawet dwudziestu pięciu lat, kościół był zamknięty, do chwili przejęcia parafii przez księdza Stanisława Janusza,¹⁴ poprzednika Badestinususa.

W osiemnastym stuleciu kościół znajdował się już w nie najlepszej kondycji. W 1750 przeprowadzono jego naprawę kosztem 200 talarów. Naprawy kontynuowano także w latach następnych, jednak kościół coraz bardziej chylił się ku upadkowi.

Sto lat później (1850), ksiądz Sławik, proboszcz w Żernicy, na polecenie biskupa wrocławskiego dokonał charakterystyki stanu budowli:

¹¹ Tradycja datuje zbudowanie kościoła na rok 1546.

¹² Ksiądz Adam Badesto, krewny ks. Jerzego Badestinususa, pochodził z Zabrza. Wzmiankowany w 1577, był drugim w kolejności proboszczem parafii św. Andrzeja, od czasu zbudowania w Zabrzu nowego kościoła. Jak odnotował to Badestinus, jego portret jeszcze w 1719 roku wisiał w kościele nad wejściem do zakrystii. Adam Badesto był ostatnim katolickim proboszczem przed okresem reformacji w Kościele. Istnieje możliwość, że był pierwszym duchownym w Zabrzu, który przeszedł na konfesję ewangelicko - augsburską.

¹³ Dekretem cesarskim zamykano kościoły ewangelickie a pastory byli wypędzani z kraju. Wszelkie publiczne praktyki religijne w konfesji augsburskiej były na Górnym Śląsku surowo zakazane.

¹⁴ Ksiądz Stanisław Janusz, urodził się w Białej koło Prudnika. Badestinus podał, że Janusz usunął z kościoła w Zabrzu stare, nieładne i zbyt proste ołtarze a następnie zastąpił je trzema nowymi ołtarzami, pięknej snycerskiej roboty, które na krótko przed swą śmiercią dał pozłocić. Był on poprzednikiem ks. Badestinususa na plebańskim stolcu. Zmarł w 1677 roku.

„Kościół w Starym Zabrze jest prastarym, drewnianym budynkiem. Pecki pod ścianami, choć dębowe, są zwłaszcza od południowo-zachodniej strony silnie zmurszałe, tek dalece, że boczna bramka przesunęła się znacznie a odrzwia przyjęły postać trapezu. Belkowanie ścian od zewnątrz wprawdzie gontami zabezpieczone, mimo to daje się zauważyć, że ściany są pochylone i cała konstrukcja grozi rozpadnięciem.

Zakrystia jest bez sufitu i narażona tym samym na włamanie złodziei, jako to też istotnie na przestrzeni ostatnich kilku lat okradziono kościół 6 – 7 razy. Chór organowy z przybudówką to widoczna partacka robota, i może przy dużym natłoku ludzi zdarzyć się wielkie nieszczęście. Główne wejście kościelne jest tego rodzaju, że odnosi się wrażenie, jakoby się było gdzie indziej tylko nie w kościele. Widoczne są takie szpary, że dobrze można przez nie obserwować.

Ambona jest ciasna, że formalnie trzeba się do niej przeciskać, a tam nawet klęcznika nie można ustawić, aby przed i po kazaniu odmówić klęcząc modlitwy za ogólne potrzeby chrześcijaństwa i za powodzenie monarchii. W najgorszym stanie znajduje się sufit, czyli pawłacz, który w okolicy szczeliny przed prezbiterium niezawodnie byłby już runął, gdyby go latoś nie wciągnięto tam nowej belki w miejsce zupełnie już zbutwiałej, aby również zbutwiałe deski przybić do nowej belki.

(...) dzwonnica jest również tak podupadła, że nie nadaje się do naprawy. Obie budowle czynią jedynie wrażenie dwu starych szop.”¹⁵

W 1867 roku stary drewniany kościół rozebrano, zaś, co lepszy materiał (belki i deski) zużyto do wzniesienia niewielkiego domu dla starców.¹⁶ Półtora roku później, ks. Kühn, dziekan gliwicki pośpieszył z informacją do władz rejencji w Opolu:

Najchwalebniejszej Królewskiej Rejencji [w Opolu] mam zaszczyt najposłuszniej donieść, że sprzedaż rzeźb i obrazów ze starego kościoła w Zabrze, została dokonana. Proboszcz Kitta doniósł mi z dniem 15 tego miesiąca, że związane z tym protokoły bezpośrednio przestał

¹⁵ Musioł L.: Zabrze i parafia ... s. 126 – 127.

¹⁶ W 1863 roku przystąpiono do budowy nowego, murowanego kościoła po południowej stronie tak zwanej Kronprintzenstrasse (obecna ul. Wolności). Prace ukończono w grudniu 1866 roku. Poświęcenie świątyni nastąpiło w dniu 7. 05. 1868 roku przez ks. Adriana Włodarskiego, biskupa sufragana wrocławskiego po wcześniejszej benedykcji dokonanej przez ks. Michała Kanię dziekana i proboszcza w Poniszowicach.

Najchwalebniejszej Królewskiej Rejencji oraz Książęco- biskupiemu Urzędowi Generalnego Wikariatu.

Z wyrazami szczególnego poważania mam zaszczyt być najposłuszniejszym najchwalebniejszej Królewskiej Rejencji.

Kühn

Książęco - biskupi komisarz.¹⁷

O nieistniejącym budynku drewnianego kościoła św. Andrzeja przypominano sobie w latach trzydziestych ubiegłego wieku, gdy władze ówczesnego „Hindenburga” poczęły poszukiwać swojej tożsamości. Okazją do tego stało się gromadzenie materiałów do tworzonej w 1935 roku hajmatstuby – późniejszego Muzeum Miejskiego. Wtedy to odszukano i zakonserwowano szereg rzeźb, obraz Wniebowzięcia Matki Boskiej, drzwi wejściowe do kościoła, stare organy. Niedługo później, na podstawie odnalezionych materiałów archiwalnych, zbudowano makietę kościółka zaś Oskar Lorenz w 1936 roku namalował obraz (akwarela) stanowiący swoisty symbol dawnego Zabrza.

Ksiądz Jerzy Badestinus

Jedną z najwybitniejszych, jeśli nie najwybitniejszą postacią w dziejach zabrzańskiego Kościoła, był ksiądz Jerzy Jan Badestinus, w latach 1677 - 1720, proboszcz kościoła parafialnego pod wezwaniem św. Andrzeja Apostoła w Zabrzu.

Urodził się w Zabrzu około roku 1638, w rodzinie miejscowego zagrodnika. Na podstawie zachowanych przekazów historycznych wynika, że już wcześniej, jeden z przodków Jerzego, obrał drogę kariery duchownej. Był nim Adam Badesto, który w drugiej połowie XVI wieku (około 1577 roku), piastował urząd zabrzańskiego plebana.

Jerzy Jan Badestinus, jak wielu Ślązaków studiował w Ołomuńcu na sąsiednich Śląskowi Morawach. Po ich ukończeniu, w roku 1671 otrzymał w Nysie na Górnym Śląsku święcenia kapłańskie. Przez okres czterech i pół roku piastował godność proboszcza kościoła parafialnego w Jaryszowie¹⁸ w pobliżu Strzelc Wielkich (Opolskich).

¹⁷ Szczech B.: *Kościół św. Andrzeja w Zabrzu. 1354 – 1869*. Katowice 2001 (Maszynopis. Praca w przygotowaniu do druku).

¹⁸ Jungnitz J.: *Visitationsberichte der Diocese Breslau*. Bd 2 *Archidiakonats Oppeln*. Breslau 1904

Jaryszów, miejscowość w pobliżu Strzelc Opolskich.

W 1677 roku, z mianowania biskupa wrocławskiego, został proboszczem w parafii kościoła św. Andrzeja Apostoła w Zabrze.¹⁹ Pomimo iż decyzja ustanowienia proboszczem Badestinusa pochodziła od patrona zabrzańskiego kościoła, którym był biskup wrocławski i to on posiadał prawo prezenty, jednak decyzja ta spotkała się ze sprzeciwem miejscowego dziedzica, którym ówczesnie był Jerzy hrabia Welczek.²⁰

Hrabia jako właściciel miejscowości rościł sobie prawo patronatu, którego nie posiadał, ponieważ od wieków znajdowało się ono w rękach biskupów wrocławskich. Odebrał powołanemu przez biskupa proboszczowi klucze do kościoła a przy pomocy swoich ludzi w sposób hańbiący i obelżywy wypędził Badestinusa z plebani. Wszelkie próby wprowadzenia proboszcza i protesty biskupa okazywały się bezskuteczne, aż do chwili przybycia generalnego wizytatora 3 października 1679 roku. Ten wyjaśnił i pouczył hrabiego w kwestii prawa patronackiego, który ustąpił i nie sprzeciwiał się już więcej postanowieniu biskupa.

Kolejnym przeciwnikiem wprowadzenia Badestinusa był Andrzej (Andreas) Piechota, jeden z witykuszy (sług) miejscowego kościoła, który publicznie protestował przeciwko biskupiej kandydaturze. Kara wymierzona przez wizytatora oponentowi (kilkę uderzeń kijem) nie poskutkowała. Zbuntowanego poparli miejscowi chłopci.²¹ Także i oni

¹⁹ Ludwik Musiol błędnie twierdzi na podstawie zapisu wizytacji biskupiej z roku 1679 jakoby ks. Jerzy Badestinus mianowany został proboszczem w Zabrzu już w roku 1672.

²⁰ Jerzy hrabia Welczek, syn Jana barona Welczka na Wielkim Dębieńsku, Sobiszowicach, Niepaszyczach i Ornontowicach, kanclerza ziemskiego księstwa opolskiego i raciborskiego, zmarłego w 1670 roku i pochowanego w krypcie kościoła św. Krzyża w Gliwicach (gdzie znajduje się jego barokowy nagrobek). Jerzy baron Welczek na Wielkim Dębieńsku i Sobiszowicach (Petersdorf) nabył dobra zabrskie od spadkobierców Biały-Bielskich we wrześniu 1675 roku za 71.000 florenów. Początkowo jako radca w urzędzie apelacyjnym w Pradze, w 1670 roku, po śmierci ojca mianowany przez cesarza kanclerzem ziemskim księstwa opolsko-raciborskiego i radcą nad urzędu. Ożeniony był z Elżbietą Konstantyną z domu hrabianką von Potting, wdową po Krzysztofie hrabim von Schellendorff a następnie wdową po Jerzym baronie von Oppersdorff. Zmarł bezdzietnie 6.11.1687 roku i pochowany został w kościele franciszkańskim św. Krzyża w Gliwicach. Wcześniej, w 1683 roku witał Jana III Sobieskiego, króla polskiego w czasie jego wyprawy pod Wiedeń.

²¹ O ile Andrzej Piechota występuje w zapisie pierwszej wizytacji z 1679 roku, to kolejna lustracja biskupia przeprowadzona w 1686 roku wzmiankuje innego, bliżej nieznanego sługę - Andrzeja Kleczkę. Ten, jeśli wierzyć zapisom wizytatora, służył plebanowi już 18 lat.

protestowali, sprzeciwiając się wprowadzeniu na plebański urząd swojego dawnego przyjaciela, z którym jak powiadali, w młodości „razem z nim świnię pasali” a teraz on chciałby im rozkazywać. Dopiero rozmowa przeprowadzona w języku polskim, co zapisano w wizytacji z 1679 roku, uspokoiła rozgorączkowane umysły chłopów.

Ostatecznie, ksiądz Jerzy Jan Badestinus, wprowadzony został na swój urząd przez księdza Wawrzyńca Ioannstona,²² wizytatora biskupiego, dopiero w dniu 3 października 1679 roku.²³

Wprowadzenie Badestinusa powiązane było z wizytacją, przeprowadzaną w miesiącach od sierpnia do listopada 1679 roku, na terenie dwóch górnośląskich księstw: opolskiego i raciborskiego, których ziemie pod względem podziałów kościelnych podlegały jurysdykcji biskupa wrocławskiego.²⁴ Dodać należy, że generalna wizytacja całej diecezji wrocławskiej zarządzona została już w roku 1677 przez biskupa wrocławskiego, księcia kardynała Fryderyka von Hessen – Darmstadt.²⁵

Ksiądz Badestinus gospodarzył w parafii do około 1721 roku. Zmarł prawdopodobnie w końcu roku 1720 lub w początkach następnego, skoro

²² Wawrzyniec Ioannston, komisarz i wizytator biskupa wrocławskiego, dziekan (archiprezbiter) i proboszcz namysłowski.

²³ „*Postquam vero benememorato domino baroni remonstravi, villam Zabrze olim episcopalem fuisse et sine iure patronatus saeculari possessori venditam esse acquievit et permisit praetactum sacerdotem Georgium Ioannem Badestinum per me visitatorem generalem anno 1679 die 3 Octobris in parochialem ecclesiam introducere*”. – Fragment wizytacji z 1679 roku.

²⁴ Z ziem przynależnych księstwu opolskiemu wizytacji nie przeprowadzono tylko w ówczesnych parafiach: Lubszy i Woźnikach. Te bowiem podlegały wyłącznej jurysdykcji biskupa krakowskiego.

²⁵ Fryderyk Hessen-Darmstadt, biskup wrocławski w latach 1671 – 1682. Urodził się w Homburgu 28.02.1616 roku. Syn Ludwika V landgraфа Hessen Darmstadt. Studia ukończył na luteranśkim uniwersytecie w Marburgu. W 1636 r. przeszedł na katolicyzm. Wstąpił do zakonu kawalerów maltańskich, którego wielkim mistrzem został w 1648 roku. Od 1668 roku dziekanem kapituły katedralnej we Wrocławiu a po wyborze 3.09.1671 roku ordynariuszem biskupstwa, po czym w Rzymie otrzymał święcenia kapłańskie i sakrę biskupia. Godność namiestnika śląskiego nadano mu 9.05.1675 roku a jego ingres do katedry nastąpił 29.09.1676 roku. Kardynał Fryderyk Hessen zmarł 19.02.1682 roku. Pochowany został w kaplicy św. Elżbiety we Wrocławiu. Zobacz: Pater J.: *Poczet biskupów wrocławskich*. Wrocław 2000 s.93

jego następcą, ks. Marcin Józef Oczko objął parafię w 1721 roku.²⁶ Będąc już prawie osiemdziesięcioletnim staruszkiem, jeszcze w 1719 roku, krótko przed swoją śmiercią spisał podstawowe kompendium wiedzy o dziejach kościoła św. Andrzeja w Zabrzu - „*Urbarz zabrzańskej parafii*”.

Urbarz Badestinusa

Jak wspomniałem w słowie wstępnym, oryginał manuskryptu *Urbarza* jest niedostępny w obecnej chwili, a jego los pozostaje niezmany od kilkudziesięciu lat. Czynione próby jego odnalezienia, jak dotychczas nie dały rezultatu. Pozostały jednak jego odpisy w postaci maszynopisów. Z informacji przekazanych przez Ludwika Musioła, który był ostatnim historykiem korzystającym z manuskryptu, rękopis liczył osiemnaście stron z czego strony 17 i 18 zawierały inwentarz sprzętów kościoła św. Andrzeja. Spisany został charakterystycznym dla przełomu XVII i XVIII wieku, na obszarze Górnego Śląska językiem łacińskim, przeplatany nielicznymi polskimi wyrazami i zwrotami.

Tekst *Urbarza* nosił także poczyniony ręką Badestinusa dopisek, w którym proboszcz informował, że dokument powstał na skutek zarządzenia konsystorza wrocławskiego z 1677. To sformułowanie było powodem błędnej interpretacji księdza Knosalli oraz złym ukierunkowaniem poszukiwań jak się okazało nieistniejącej kroniki parafialnej z tegoż, 1677 roku.

Przygotowując do wydania dokument, mieliśmy do dyspozycji kilka jego przekazów. Na podstawie porównania ich zapisów, wydaje się, że wszystkie pochodzą z tego samego źródła, czyli są wypisami z pracy Musioła.²⁷ Wydając dokument nie czyniliśmy żadnych zmian, z wyjątkiem poprawnego zapisania dostrzeżonych błędów maszynowych.

²⁶ Ksiądz Marcin Józef Oczko urodził się w Pyskowicach w 1678 roku. Studiował w Ołomuńcu na Morawach. W 1702 roku otrzymał święcenia kapłańskie a następnie został kapłanem na zamku w Zabrzu. Po śmierci księdza Jerzego Badestinusa, w 1721 roku został proboszczem kościoła parafialnego św. Andrzeja w Zabrzu

²⁷ Musioł L.: *Zabrze i parafia św. Andrzeja w Zabrzu. Monografia historyczna*. Katowice 1956.

A(d) M(ajorem) D(ei) G(loriam)

URBARIUM PAROCHIAE ZABRZENSIS

**per me Georgium Joannem Badestinum parochum
Zabrzensem ex mandato reverendissimi domini
Generalis Visitatoris Eliae de Sommerfeld,
Wratislaviensis Sufraganei, im meliorem ordinem
redactum et ad librum acuratus scriptum pro notitia
parochorum Zabrzensium.**

**Ego Georgius Joannes Badestinus, parochus olim
Jaroszoviensis, successi in parochiam Zabrzensem
Anno Domini 1677 die 25 Martii, accepta praesenta
a reverendissimo ac celsissimo Principe et Episcopo
Wratislaviensi, qui est Patronus seu collator ecclesiae
et parochiae Zabrzensis.**

Obligatio Colonorum in villa Zabrze ex antiquo Registro descripta et
per me conciose ad nutum connotata est sequens:

1. Chmetones, polonica lingua "Siodłacze" dicti, dant missalia in grano
a vetustissimis temporibus in juncta:

- Fiąfka, dat duos Wierteliones de siligine et duos de avena.
- Karczmorz, de siligine - 2, de avena - 2.
- Janeczko, de siligine - 2, de avena - 2
- Mienasz, de siligine - 2, de avena - 2
- Sobieroy, de siligine - 2, de avena - 2
- Kalus, de siligine - 2, de avena - 2
- Wziciel, de siligine - 2, de avena - 2
- Sieroń, de siligine - 2, de avena - 2
- Michał, de siligine - 1, de avena - 1 - *Olim Sieroń dabat 3 de siligine
et 3 de avena Wierteliones, sed quia Michał tenet partem agri ipsius,*

ideo tenetur Sieronowi pomagać do Mesznego, co przy śmierci Anna Filipka wyznała, która była z tego statku rodziczka, 1717 die 15 Martii.

- Kiera, de siligine - 3, de avena - 3
- Płonka, de siligine - 2, de avena - 2
- Motłoch, de siligine - 2, de avena - 2
- Klecka, de siligine - 2, de avena - 2
- Skipka, de siligine - 2, de avena - 2
- Bienasz, de siligine - 2, de avena - 2
- Lazar, de siligine - 2, de avena - 2
- Gadzierz, de siligine - 3, de avena - 3
- Krawietz, de siligine - 3, de avena - 3
- Liszka, de siligine - 3, de avena - 3
- Mnich, de siligine - 2, de avena - 2
- Solik, de siligine - 2, de avena - 2
- Pieróżek, de siligine - 3, de avena - 3
- Czech, de siligine - 2, de avena - 2
- Gorczyca, de siligine - 2, de avena - 2
- Hayduk, de siligine - 2, de avena - 2
- Wieczorek, de siligine - 2, de avena - 2
- Duras lub Niestono, de siligine - 2, de avena - 2
- Orzeł, de siligine - 2, de avena - 2
- Szemeczko, de siligine - 2, de avena - 2
- Filipek, de siligine - 2, de avena - 2
- Gniezdzia, de siligine - 3, de avena - 3
- Sokoł, de siligine - 2, de avena - 2
- Wawrzaszek, de siligine - 2, de avena - 2
- Sliwa, de siligine - 2, de avena - 2
- Kurzidem, de siligine - 1, de avena - 1

Iste quidem tenetur de jure et justitia dare per duos Wierteliones siliginis et avenae, quia olim in hoc loco fuit chmeto seu siodłok, qui dabat parochis missalia ut alii dant Zabrzenses chmetones.

Hortulani alias Zagrodnice ut: Gryszka, Słaboń, Piechota, Badesto, Mrozek habent copiam agrorum et tamen non dant parocho missalia; cur autem non dant ignoro ego, et minantur alii, quod nihil dent parochis de granis.

Item duo molitores, Podedworni²⁸ et Pielka, habent etiam tantum de agris ut habent siodłce Zabrzenses, (pri)mo molitor Pielka²⁹ est quasi sesqui colonus, et tamen et isti non dant missalia; attamen penes Colendam tenentur dare ex antiqua obligatione parochi Zabrzensi unum libonem panis albi aut pro illo 3 bohemicos, 10 drachmas strenae, duas magnas patines hordei et unam magnam patinam millii po Gliwicky miarze petronale duas drachmas et annum consuetum 4 cruciferorum. Pielka molitor dat prandium bonum et bene ad bibendum; id quoque facere posset molitor Podedworny, cum non dat missali et multos habet agros et bonam molam liberam et propriam.

2. Secunda obligatio colonorum Zabrzensium est, quod teneantur ab antiquissimis temporibus suis currubus et pecoribus advehere missalia termino s(anc)ti Martini³⁰ ad parochiam, et mensura granorum fit cum cumulo, quantum videlicet stare potest super wiertelionem, qui ab antiquissimis temporibus reperitur in domo parochiali et continet in se quartas silesiticas cum cumulo sexaginta sex.

3. Tertia obligatio colonorum Zabrzensium est, quod quilibet colonus teneatur suo curru ad parochiam ex silva domini Zabrzensis sine solutione annue advehere bonorum lignorum pro foro per duos currus bene oneratos, quae obligatio ab antiquissimis durat temporibus et nullus colonus exemptus est ab ea.

4. Quarta obligatio colonorum et chmetonum Zabrzensium est, quod ex antiqua consuetudine et obligatione teneantur pascere nigrum pecus seu salva venia porcos, siquidem omnibus parochis pascere solebant et obligati sunt pro victu, quem olim dare solebant parochis Zabrzensibus.

5. Quinta colonorum Zabrzensium obligatio est, quod teneantur aedificare parochiam, stabula et horreum, et si opus est tenentur tegere scandulis aut stramine tecta aedificorum, ut faciebant antiquitus; nec obstat, quod ego meis sumptibus aedificaverim parochiam cum duobus cubiculis; id enim feci voluntarie sine praeiudicio successorum meorum, quia semper

²⁸ Podedworny, bliżej nieznany młynarz w Zabrze.

²⁹ Być może identyczny z rodziną Pielków, młynarzy z podbytomskiego młyna (Pilkermühle) pobudowanego na gruntach farskich nad Bytomką w pobliżu wzgórza - grodziska zwanego Małgorzatka.

³⁰ Dzień św. Marcina przypada 11 listopada.

parochiani solebant aedificare, reparare et tegere, quas ego bona conscientia scribo et successoribus notitiam do ac pono scripto, ne deperdantur similia.

6. Sexta obligatio Zabrzensium chmetonum est, quod teneantur totam parochiam munire sepibus seu parchianem, et circa hortum post piscinam facere sepes, quia ista omnia olim faciebant parochiani Zabrzenses. Coloni Zabrzenses conquesti sunt sub me apud Venerabile Consistorium Wratislaviae contra cumulum wiertelionis missaliorum, sed nullum a Consistorio acceperunt responsum propterea, quia alioqui Zabrze parum datur de missalibus, quod pro memoria scribo et notifico, si se adhuc opponere auderent aut si contra hunc cumulum murmurarent.

7. Dominus Zabrzensis in arce habitans dat annue parocho Zabrzensis iuxta Privilegium in pergamena scriptum termino sancti Martini de siligine ex allodio Zabrzensi tres modios et tres modios de avena ejusdem mensurae cuius coloni dare solent, id est duodecim wierteliones cumulos siliginis et duodecim avenae, et tenetur dominus ad parochiam suo curru devehere omnia missalia. Ex allodio vero Sosznicensi iuxta idem privilegium tenetur dare dominus fundi tres modios, id est sex wierteliones siliginis et sex avenae mensurae cumulatae et granorum bonorum. Item cum allodium Zabrzense constet ex sex agris cmethonalibus, quos sibi pulsus colonis dominus suo pro usum apropiavit, tenetur dominus loci et arcis Zabrzensis praestare omnia quae olim parochis praestabant illi sex coloni ibi habitantes et agros istos possidentes, ne parochi patiantur damnum.

Praecipue autem obligatur dominis residens Zabrzensis quicumque pro tempore fuerit, ad vecturam lignorum pro foco ut omni anno suis jugis et currubus aut per suos subditos colonos Zabrzenses devehat ad parochiam duodecim currus lignorum ex sylva propria sine omni solutione, quia – ut jam dictam est – possidet loca et territoria illorum sex colonorum seu siodłaków, qui per dominum Zabrzensem, Szambor Dluhomil³¹, a bonis suis

³¹ Szambor Dluhomil wywodził się z rodu przybyłego z terenu Czech na Śląsk, który osiadł w Bierawie na Górnym Śląsku. W rejonie Zabrza, Bierawscy pojawiają się około roku 1500 (Mikołaj Bierawski, von Birawa). Knosalla uważa, że Szambor Birawski przyjął nazwisko Dluhomil - Zabrzeski, celem odróżnienia się od Dluhomilów vel Dluhonilów Bierawskich. Szambor Dluhomil, negatywna postać w przekazach ludowych, zbudował w Zabrze zamek a przy nim folwark. Grunty pod ich budowę zdobył drogą rozboju na prawnych właścicielach, kmieciach. W 1577 roku doprowadził do ugody z księdzem Adamem Badesto, zobowiązując się do płacenia mesznego z sześciu zabranych kmieciom gospodarstw oraz nadaniem

vi et fraude detrusi et depulsi fuerunt, ut patet in privilegio in pergamenio scripto, quod privilegium dominus iste post depulsos colonos mox dare debuit pro tunc viventi parocho Adamo Badestino, qui est depictus in ecclesia Zabrzensi super portam sacristiae. Ergo sicut isti coloni antiquitus advehere solebant parochis ligna per duos currus, sic nunc loco illorum tenetur id praestare dominus residens Zabrzensis, aut recompensare vecturam horum lignorum. Siquidem domini Zabrzenses illa ligna dabant parochis ut dabat Bielski³², baro Zezwola³³ et dominus Szambor; et ego Georgius Badestinus ex conscientia scriba ista et notitiam do successoribus et pono scripto, fideque mea sacerdotaali testor coram Deo et omnibus viventibus, vidisse me in antiquo registro et invenisse chortulas dominorum Zabrzensium qui curaverunt parochi devehi ligna annue per 12 currus ex onere illis propter pulsos colonos incumbente. Nec obstat, quod ego Georgius Badestinus, Zabrzensis parochus, illustri(ssimae) dominae Annae Susannae de Rauten³⁴ pepercerim aliqua missalia et pro tempore vecturam horum lignorum, quia id feci sine praeiudicio meorum successorum et tantum ex amore et benevolentia mea erga istam dominam, quod melioraverit beneficium Zabrzense per donationem piscinae, per commutationem agrorum factam cum approbatione reverendissimi Consistorii Wratislaviensis, ut parochi Zabrzenses non obligabuntur ad similia facienda, quia pactum cum ista domina initum tantum me ad dies

proboszczowi przywileju drzewobrania w pańskich lasach. Po Szamborze Dluhomilu dobra przeszły w posiadanie Jana z Gierałtowic Gierałtowskiego.

³² Bielski – Aleksander Biały - Bielski, mąż Marianny z Konieckich Biały - Bielskiej, zagorzały przeciwnik zabrzańskiego proboszcza. Przebywał najczęściej na zamku w pobliskiej Rudzie. Ojciec czterech córek. Zmarł w 1656 roku.

³³ Zezwola (Zwola, Zwolski, Seswohl). Jeszcze za życia Aleksandra Biały - Bielskiego zarządcą dóbr został Karol Andrzej baron von Sesswohl a następnie Jan Gottlieb von Sesswohl. Ich gospodarowanie było powodem licznych skarg, co w końcu doprowadziło do przyjazdu 19. 11. 1672 roku do Zabrza komisji, której celem było zapoznanie się z wykroczeniami Zwolskich. Wyniku prac komisji nie znamy, ponieważ wcześniej, przed wydaniem wyroku dobra zabrzańskie zostały sprzedane.

³⁴ Anna Zuzanna (de domo baronówna Welczek na Sobiszowicach) von Rauthen, na Koszęcinie i Łomnicy. Od 1688 roku dziedziczka dóbr zabrzańskich, odziedziczonych po Jerzym Baronie Welczku. Rozbudowała zamek w Zabrze. Zmarła w 4. 05. 1704 roku. Pochowana została w kościele franciszkańskim św. Krzyża w Gliwicach 5. 05. 1704 roku. Jej prawną spadkobierczynią została Anna Zuzanna Renata hrabina von Sobeck, córka Rudolfa hrabiego von Sobeck i Marii Anny von Rauthen z Koszęcina, zamężna Janowi Bernardowi III baronowi von Praschma, dziedzicowi Sławikowa, Świerklan i Sośnicowic.

vitae meos respicit, non autem omnes parochos, qui post me sequentur, qui utique habent potestatem faciendi quid illis placuereit. Piscinula post agrum Kurzidem, vocitata Szaganowskie, spectat ad parochiam Zabrzensem, quas ego alias duas feci in hortis parochiae, ut parochi Zabrzenses melius vivere et Deum laudare possint. Etiam parochiam aedificavi multo commodiorem quam fuerit ante, sed parochiani tenentur ad similia mox ab initio susceptae Romano-Catholicae fidei in patria nostra Silesia. Granarium etiam pro melioratione huius parochiae meis sumptibus curavi fieri, quia post defunctum parochum Janusz parochia Zabrzensis in pessimo statu fuit constituta, ut ego multa cum lite et vexe debuerim recuperare et expensas habere, quod tamen feci ex amore erga meos successores, ut patet in privilegiis a me procuratis.

Parochiani quicunque non dant missalia, tenentur dare ex antiqua consuetudine et obligatione parochi Zabrzensi petronalia per duos cruciferos tempore paschali. Omnes denique parochiani tam Zabrzenses quam Sosnicensenses ex qualibet domo tenentur dare pro paschate per unum obolum, et scholaris tenentur obire pagum et hanc pecuniam fideliter colligere et parochi suo tradere.

Parochus Zabrzensis habet agrum suum privilegiatum a reverendissimo domino Episcopo Wratislaviensi pro perpetua memoria condonatum et oblatum, ut patet in privilegio in pergamina scripto et sigillo munitum, qui ager post cessionem sylvae cum agris subditorum parochi commutatis et ab illustrissima domina Anna Susanna donatis post cessionem piscinulae Makoschoviam³⁵ versus tantum pergit usque ad piscinulam ubi positi sunt lapides in margine, quando mensuratum fuit pratum pro hac piscinula, quam dominae Rauthensi haereditariae dominae cum beneplacido reverendissimi Consistorii nostri libenter cessi, et pratum pro illa in villa Zabrzensi accepi ut videre licet in instrumento commissionali mihi in arce Zabrzensi adporrecto.

Olim quidem agri parochias Zabrzensis et agri colonorum Zabrzensium juxta antiqua registra et memoriam hominum extendebant se usque ad fluvium seu graniciem Makoschoviense Żarnówka³⁶ vocatum, et tam procul

³⁵ Makoszowy, dawna wieś położona ówczesnie w parafii Przyszowice, powstała jeszcze w średniowieczu, wzmiankowana w 1498 roku [Szczecz B.: *Rejestr wolnych chłopów (urbarz) ziemi bytomskiej*. Zabrze 1996 s.7]. W roku 1922, grunty wioski przecięła między państwowa granica, pomiędzy Polska a Niemcami. Od 1951 roku w Granicach Zabrze jako jego dzielnica.

³⁶ Żarnówka, obecnie Czarnawka, dawny potok, teraz ciek prowadzący wody poprzemysłowe i ścieki komunalne. Lewy dopływ Kłodnicy, płynący w obniżeniu terenu pomiędzy Poremba, Zaborzem, Zabrzem a Bielszowicami, Pawłowem,

ibat etiam sylva parochialis quam ego a Zabrzensi Dominio facile redemissem, si litem et causam meam urgere voluissem apud Excelsum Regimen Nissense, una cum Zabrzensibus incolis, qui tamen suam causam urgere noluerint timentes dominum, quibus minatus est verberibus et intercipiebat pecora ad arcem Zabrzensem ex sylva eorum. Interim parochi Zabrzensi manet ius in sylvam perpetuum et innegabile iuxta conventionem factam et ab Excelso Regimine Nissense confirmatam et approbatam, perpetuoque duraturam in valore immutabili, ut patet ex tenore sententiae emanatae, et asservatae in Archivo Parochiae Zabrzensis, quae custodienda sunt, ne deperdantur.

Habet praeterea parochus Zabrzensis in villa Zabrzensi duo hic et nunc prata: una vocatur Grobarka³⁷, penes pratum molitoris arcensis jacens, quod nimis est uliginosum, ut ex eo duo currus de foeno percipiantur. Super hoc pratum nullum reperitur instrumentum donationis aut erectionis, videtur autem in vetustissimis temporibus datum fuisse parochiae Zabrzensi et quidem post erectionem parochiae Zabrzensis, cum sit in continua possessione. Secundum pratum Woytasionka³⁸ vocatur, quod olim spectabat domino Zabrzensi, verum tamen traditum est parochia Zabrzensi pro piscinula quae est infra sylvam, et obligantur parochi Zabrzenses ad celebrandas missas 12 per annum iuxta instrumentum foundationis ab Illustrissima domina Anna Susanna Rautena haereditarij domina Zabrzensi erectum et mihi meisque successoribus pro onere traditum, in quo patet voluntas huius dominae. Quae mutare non debet. Istud pratum ex una parte circumdatum est fluvio Zabrzensi, et ideo etiam est uliginosum seu madidum et morasticum, ut ex eo non nisi 5 currus foeni percipiantur pro equis. Altera in parte huius prati ex parte Duras et colonorum jacent pro mota limitum in terram positi lapides, quae prata paulo post pro additamento per partes distribuit dominus Zabrzensis chmetonibus Zabrzensibus et quidem ob istam, quod exigua habuerint prata et propterea nequibant satisfacere domino Zabrze residendi cum laboribus.

Ergo parochus Zabrzensis hinc et nunc respectu huius prati fundationalis cum nullo alio nisi cum colonis Zabrzensibus habet limites, et quidem propter fluvium et lapides, terra defossos, satis claros et distinctos, qui nunquam sunt de loco amovendi, imo potius renovanda sunt vestigia eorum, si visibiles non essent, ne fiant rixa inter parochos et colonos vicinos huic prato. Pro hoc prato legitur omne mense unum sacrum pro anima

Końcycami i Makoszowami. W latach 1922 – 1939, na pewnym odcinku Czarnawki poprowadzona była polsko-niemiecka granica państwowa.

³⁷ Bliżej nieznana i niezachowana nazwa łąki w Zabrze.

³⁸ Jak wyżej.

benefactricis Annae Susannae, quae licet non fuerit patrona, tamen singulariter favebat parochiae Zabrzensi, ut patet ex instrumento seu documento Polonico donationis piscinulae et ex instrumento permutationis subditorum ad parochiam spectantium agrorum et locorum seu aedificiorum.

Parochus Zabrzensis habet nunc bonum habitaculum, quia ego aedificavi novum aedificium, in quo pro parocho duo sunt cubacula superius, inferius vero pro oeconomia et famulitio unum est cubiculum cum camera. Area parochiae satis est spatiosa, munita et circumdata sepibus seu parchanem, quem parochiani, dum est necesse, erigere tenentur munireque rite totum aedificium parochiale. Penes parochiam reperitur horreum o dwóch somsiekach y iedno gumno. Item adest reconditorium pro foeno seu szopa, stabulum pro equis et bobus, a parte stans et granarium in horto stans, a me erectum, quod non tenentur parochiani aedificare et reparare, caetera autem omnia tenentur aedificare et reparare, si necessitas urgeat, parochiani Zabrzenses et Sosnicensenses, et qui ad hanc parochiam pertinent, quia antiqua est eorum obligatio.

Penes parochiam Zabrzensem reperiuntur 4 horti:

- Unus magnus in quo ego duas piscinulas sumptibus meis curavi fieri cum aquaeductu seu trąby, qui est infra terram y z małą opustą in fluvio post hortum stante, ut ad has piscinulas aqua commode ire possit et ut conserventur pisciculi in his piscinulis.
- Secundus hortus est post famulitium et mox penes parochia.
- Tertius hortus est penes viam Bythomiensem et Glivicensem, in quo stare solent apes parochi Zabrzensis, si quas habet.
- Quartus autem hortus est post viam Bythomiensem, a quo ager parochiae incipit et continuatur usque ad calcem piscinae, dominio iam per cessionem traditae. In hortis reperiuntur arbores fructiferae pirorum, pomorum et aliae quae conservandae sunt ne destruantur.

Ager parochialis non adeo bonus est, quia dum veniunt anni madidi parum aut nihil peripitur ex illo. Limites agrorum parochiae Zabrzensis ex parte subditorum suorum quam ex parte subditorum domini Zabrze residentis patent clare siquidem sunt miedze szyrokie inter agros, quas non licet immutare propter errores et rixas.

Famulitium parochus Zabrzensis habet suum subditum pro sua plenaria dispositione, et si est commutatio famulitii dominialis et parochialis, tunc dominus residens tenetur dare scripto sub sigillo nomine et cognomine permutati famuli aut famulae ut sit cum omni iure parochi, ne oriantur rixae, quia ante me parochi non habuerunt scriptotenus nec conscriptum famulitium, ideo multos amiserunt famulos et ancillas; mihi autem

illustrisima domina Anna Susanna Rauteniana debuit dare scriptotenus et sub sigillo et subscriptione manus, quos quos mihi in usum et subditela tradidit famulos et famulas, ut patet desuper privilegium sub nigro sigillo Koszentini³⁹ scriptum.

Conseminatio parochi Zabrzensis pro hyeme constat octo wiertelionibus siliginis, de tritico seminatur unus wiertelio, in aestate de avena seminatur decem wiertelione de hordeo tres, de semine paganico vulgo tatarka 6, de milio 2 miary, konopy 1 miara, de oleribus 6 zagonow et si est annus madidus tunc parum aut nihil congregatur in eo.

Familitium parochiale habet de conseminatione et de salario tantumdem, quantum habet apud colonos, victus quoque eidem datur sed nullus amictus, nisi aliquod ulnae de tela famulis pro perozomatibus dantur.

Dominus residens Zabrze nihil habet quod disponat cum familitio domini parochi Zabrzensis, quia non spectat ad ipsum; attamen parochi Zabrzensis, quia non spectat ad ipsum; attamen Bielski attentavit ex invidia persequi subditos domini parochi, qui olim in altera parte pagi reperiebantur ante commutationem locorum factam, sed accusatus apud Venerabile Consistorium Vratislaviense desistere coactus est et inquietare non praesumpsit famulitium aut subdito parochi Zabrzensis, ut mihi recensuerunt parochiani mei, quando pro parochio veni Zabrzem, quibus hoc bene constat. Haec pro notitia scribo reverendis parochis Zabrzensibus, ut se sciant iuvare et dirigere quoad terrestrem dominum, si aliquando molestarentur aut aggraverentur ab ipso.

Proventus parochi Zabrzensis.

Parochus Zabrzensis loco laboris a subditis suis percipi annum censum pro termino s(anctis) Michaelis, quo et coloni dant domino suo, ast parochus tenetur illis aedificare aut restaurare habitacula eorum, eaque in bono statu conservare.

Strena in pago Zabrzensi est in festo sancti Stephani M(artyri) et quidem ante omnes alios peragitur in arce apud dominum abi datur bonum prandium et unus ducatus aut plus iuxta mentem domini; deinde fit atrena apud aulicos; qui etiam de pecunia aliquid contribuunt parochio; Tandem fit strenna in pago, in quo coloni dant parochio de pecunian per unum Bohemicum, aliquid de lino iam mundo, apud complures bibale, una magna patina de hordeo et una de millia, nempe cuiuslibet sortis po mierz Głiwickiej miary. Hortulani seu zagrodnice dant strennae per duas

³⁹ Koszęcin, miejscowość na Górnym Śląsku, w powiecie lublinieckim.

grossiculas seu drachmas et per unam magnam patinam aut hordei aut milli, qui quidem plus dare tenerentur, cum habeant copiam agrorum, ut iam dixi, sed trahendi sunt saltem in accidendi. Gazularii dant strenae per cruciferum. Offertorium praestatur ab omnibus in festis principalioribus et in dedicatione ecclesiae. A copulatione percipit parochus per florenum aut duodecim bohemicos; a funeribus per 5 aut 6 taleros Silesiticos, iuxta possibilitatem demortui. A baptismo per octo aut decem bohemicos si est hortulanus aut colonus seu chmeto. Petronalia, a scholarchia collecta, efficiunt praeter propter duos Silesiticos taleros. Solet praeterea parochus Dominica Resurrectionis ante divina mane cum organista experegere ad villam Sosnice et ibidem benedicere in aliqua domo suis parochianis esculenta, ut carnes, panem, ova, pro quo actu nullam percipit solutionem nisi ova, quae adferunt. Zabrzensibus vero incolis talis benedictio praestatur domi in ecclesia, et etiam congragant ova caseum parochus, [qui]⁴⁰ talia solus percipit.

In pago Sosnicze strena peragitur in festo sancti Joanni Evangelistae et etiam ibidem coloni, hortulani et gazularii tantumdem contribuunt de pecunia et leguminibus quantum Zabrzenses. Scholarcha nihil trahit ab illa strena, quae datur parochus, tantum illi datur tertia pars de leguminibus videlicet de hordeo et de millio, id est tertia miarka hordei et tertia milli, de pecunia vero nihil eidem datur, quia scholarcha accipit suum a parochianis accensum, ut infra sequentur.

Fundatio a Re(verendo) D(omi)no piae memoriae Joanne Stanislae Janusz, parochus Zabrzensi et antecessore meo facta constat centum quinquaginta taleris Silesiticis, ex quibus census ecclesiae Zabrzensi annue unus talerus Sil(esiticis), domino parochus semioctavus talerius silesiticis, scholario vero medius talerus seu duodecim bohemicis annuae veniunt. Obligantur autem rev(erendi) parochi Zabrzensis iuxta intentionem fundatoris ad legendas missas ut sequitur: quolibet mense tenetur legere parochus Zabrzensis unum sacrum pro anima pie defuncti parochi Zabrzensis Joannis Stanislae Janusz, qui fuit natione Cilcensis⁴¹ ex Sup(erioris) Silesia oriundus, secundum autem sacrum omni mense per annum legere tenebitur et obligabitur pro agonizantibus et in agonia male torquentibus, et intentio celebrandis applicanda est etiam amicis fundatoris. Capitale horum centum quinquaginta talerorum Silesiticorum elocatum est curiae Gliwicensi et census annuus percipitur ab illa curia pro termino Nativitatis Domini, pro quo solet ipsemet parochus experegere aut mittit

⁴⁰ Nieczytelne.

⁴¹ Żółź - Biała Prudnicka, miasto na Górnym Śląsku.

scholiarcham aut ex curia mittitur cum illa quispiam et parochus dat quantum cuilibet venire debet.

Patet in sacristia obligatio a Curia Gliwicensi pro securitate huius pecuniae data, et simul approbatio a Reverendissimo Consistorio Vratislaviensi huic foundationi annexa.

De proventibus parochi ex villa Sosnicensi

Dominus parochus seu rector ecclesiae Zabrzensis habet quoque suos proventus, quorum iam superius mentionem feci, ex villa Sosnicensi ab incolis seu parochianis huius loci ab antiquissimis temporibus; siquidem pagus Sosnice adhuc ante tempora Hussitarum fuit adjunctus et incorporatus parochiae et ecclesiae Zabrzensi, ut in antiquo registro vidi et legi. Et in hoc pago ferme omnes liberi erant incolae, id est nulli domino subdicti quod labores ad alia onera donec sensim zemani seu nobiles, quorum copia reperiebatur in villa Zabrze et Sosnica, emptis a chmetonibus agris et aedificiis libertatem chmetonum minuere et se pro dominis illorum objicere cooperint; et qui ditior aut potentior era nobilis seu zeman, ille etiam praevaluit quoad dominium et exstirpatis minoribus dominibus et zemannis vel emptis eorum agris domibus, pratis etc. supremus postmodum evasit dominus et qvasi haeres totius pagi. Sic Zabrze dominus residens parum aut nihil habuisset de fundo, de pratis et aliis redditibus, quia incolae huius villae omnia propria habebant erantque liberi sicut Sosnicenses. Attamen sensim amis runt suam libertatem, aut potius eam vendiderunt praecipue sub bellis sic dictorum Hussitarum, Protestantium et Suecorum, a quibus prima ecclesia Zabrzensis iuxta antiquum registarum combusta fuit Zabrze et ad interneccionem deportatus parochus. Zabrze dominus nullam habuisset silvam, agros nullos, nisi populisset 6 colonos seu chmetones, taliter enim adeptus est agros eorum et sylvam, quae adjuncta fuit agris colonorum usque ad fluvium Makoszoviensem, Żarnawka dictum, et in loco colonorum aedificavit dominus Szambor Dluhomil allodium cum arce lignea, fecitque se haeredem totius villae seu pagi Zabrzensis; frater autem illius reside in vicino pago, Biskupice vocato, et taliter in utroque pago mutatus fuit status cum omni libertate colonorum et omnium incolarum harum duarum villarum, nempe villae Zabrzensis et Sosnicensis, quam iam non recuperabunt.

Habuisse vero incolas Sosnicenses libertatem et suos proprios fundos, prata et sylvam, agnoscitur ex libera et propria dispositione ipsorum, quam facerant cum agris et pratis suis; siquidem prata quaedem et loca pro perpetuo usu et fructu tradiderunt et obtulerunt ecclesiae zabrzensi, ut patet

in privilegio in pergamina scripto et etiam ex vetusto libro ecclesiae Zabrzensis, in quo in margine seu ab initio Bohemica lingua et scriptura descriptae et connotatae sunt donationes horum pratorum ab incolis Sosnicensibus nemine obstantae factae, et a Venerabile Consistorio Vratislaviensi confirmatae; quarum confirmationem ego iam non reperi in parochia veniendo Zabrzam, sed hoc non obstante prata manent ecclesiae et census praestatur ab illis praescriptus et consuetus in perpetuum, quia talia prata non possunt rapi nec ab ecclesia abalienari, sunt enim oblationes fidelium immobiles.

Incolae Sosnicensenses qui parochia Zabrzensi pro termino sancti Martini messalia annue dare tenetur et obligantur, antiquo a locis ducto cognomine, sunt sequentes:

Nomina chmetonum seu colonorum Sosnicensium qui ad danda missalia obligantur ex antiquo registro sunt sequentia:

- Mierzwa - semialter wiertelionem de siligine et semi-alterum de avena
- Mamka - medium wiertelionem siliginis, medium avenae.
- Dula - 1 wiertelionem de siligine et 1 avenae
- Kowalczyk - medium de siligine et medium de avena.
- Wilk - medium siliginis et medium avenae.
- Kowal - medium siliginis et medium avenae.
- Dworaczek - medium siliginis et medium avenae.
- Chwałek - medium siliginis et medium avenae.
- Zaborka - 1 wiertelionem siliginis et 1 avenae.
- Pluta - 1 wiertelionem siliginis et 1 avenae.
- Kendziora - 1 wiertelionem siliginis et 1 avenae.
- Gorczyca - 1 wiertelionem siliginis et 1 avenae.
- Kania - 1 wiertelionem siliginis et 1 avenae.
- Spuida - 1 wiertelionem siliginis, 1 avenae.
- Barteczko - medium siliginis – et medium avenae.
- Widera - 1 wiertel siliginis et 1 avenae.
- Maciek dat - 1 wiertel siliginis et 1 avenae.
- Kałdonek - 1 wiertel siliginis et 1 avenae.
- Kaczmarz - medium wiertel silig(inis) et medium avenae
- Chłopek - 1 wiertel silig(inis) et 1 w(iertelionem) avenae.
- Pysik - 1 wiertel silig(inis) et 1 avenae wiertelion.

Ex allodio vero Sosnicensi tenetur et obligatur dare perpetuis temporibus dominus Zabrzensis aut alius, qui hunc pagum tenuerit vigore

privilegii in pergamina scripsti 6 wierteliones siliginis et 6 avenae mensurae antiquae Gliwicensis, cuius iam superius mantio facta est, quia et hoc allodium factum est ex aliquot colonorum agris, qui ibidem incolatum suum habuerunt et missalia parochi Zabrzensi praestebant.

Mensura debet esse cum cumulo prout Zabrze, quantum nempe stare potest super wiertelionem, tam de avena quam de siligine, et grana debent esse bona et munda, non vero paleae, quia alioquin primitiae frugum debentur servis Die.

Solet autem parochus Zabrzensis colonis Sosnicensibus ex ambona in ecclesia indicere et notificare tempus et diem quo missalia ipsi dare debeant, qua die ipsemet parochus cum scholiarcha suo expergit foras ad villam Sosnicze ubi rustici cum missalibus conveniunt ad scultetum, apud quem in praesentia parochi fit mensuratio siliginis et avenae. Post mensurationem peractam dat parochus colonis et illis rusticis qui dant missalia, et qui intersunt mensurae pro consolatione ipsorum aliquod bibale de aquavita seu cremato, quantum nempe ipsis dare voluerit, et tandem iuxta antiquam consuetudinem et obligationem tenetur illa missalia Sosnicenses incolae parochi suis currubus aut bobus mox illa die devehere ad parochiam Zabrzensem sine omni solutione, quam vecturam disponit scultetus Sosnicensis.

Quantum autem incolae Sosnicenses teneantur dare de atrena et petronale parochi Zabrzensi iam dictum est superius, nempe tantum quantum Zabrze.

Coloni Sosnicenses habent quidem agrorum, ex quibus[s] solido plus dare deberent de messalibus, quia autem attestante id antiquissimo registro parochiali manu scripto olim plus[s] non dederunt, ergo darum est eos ad plus dandum cogere. Verum tamen trahendi sunt prae caeteris in accidendi stolae, ut sibi parochus aliquo modo recompenset illud, quod non percipit. Siligo Sosnicensis quam dant pro messalibus, melior est quam Zabrzensis, avena vero Zabrzensis melior est quam Sosnicensis.

Scholiarcha Zabrzensis

Ab incolis Zabrzensibus et Sosnicensibus pro suo servitio et simul a parochi et ecclesia Zabrzensi, et quae sunt ipsius obligationes.

Obligationes scholiarchae qui simul est organista sunt, ut sit fidelis ecclesiae et suo parochi tamquam praeposita, illique sit obsequiosus et obediens sciat, se servum esse et non dominum parochi sui.

Bonum debet servare ordinem in ecclesia et sacristia. Debet se exhibere pium, modestum et rite informare proles ad pietatem. Debet scribere

percepta ecclesiae quantum v. g. venit ad sacculum pro ea. Tenetur inscribere baptisatos, copulatos et mortuos iuxta mandatum Venerabilis Consistorii Wratislaviensis, et ea scripto tradere parochi suo.

Percepit autem scholarcha, ut supra dictum est, penes strenam tertiam partem a parochi de leguminibus, id est tertium wiertelionem aut tertiam miarkam, quantum videlicet legumina efficiunt.

Parochiani Zabrzenses solent dare scholiarchae pro servitio per duas grissiculas, quilibet libonem panis et per quadrantem wiertelionis de siligine pro servitio. Ex Sosnicensi pago etiam tantum percipit et Sosnicensis tenentur ipsi annue advehere de lignis per unum currum. Item Sosnicensis incolae et obligantur scholiarchae munire sepes penes circa ipsius hortum iuxta antiquam consuetudinem et obligationem ipsorum. Omnes autem parochiani tenentur scholiarchae seu organario aedificare necessaria omnia, ut domum, stabula, horreum etc., ut habeat suum habitaculum et pro pecoribus quosque suis. Pro secundo termino ex utroque pago rursum percepit per duos grossiculos. Parochus Zabrzensis dat scholario in festis mobilibus ex gratia prandium, quinque vicibus per annum. Ex ecclesia autem percepit suum festivale pro quolibet festo per duos bohemicos.

Scholaris seu organarius habet pratum cum horto, agrum autem suum habet penes Kurzidem, a quo pendit dominio Zabrzensi annue per 1 thal. Silesiticis. Caeteroquin nemini quid piam dat scholaris, et nemo habet, nec pagi nec dominium cum illo ad disponendum, ipsum deponendum, corrigendum aut etiam corripiendum nisi ipsemet parochus Zabrzensis, cum nemo sit ipsius praepositus nisi parochus, et scholaris nemini tenetur ad obsequia nisi parochi veluti praeposito suo aequo dependet. Debet autem scholaris iuxta mandatum Venerabilis Consistorii esse juratus, ne spoliaret ecclesiam aut parochum [...] ⁴² aut se alit ex ecclesia.

URBARIUM

Seu consignatio proventuum ecclesiae Zabrzensis

Ecclesiae Zabrzensis patronus seu collator est Reverendissimus ac Celsissimus Princeps et Episcopus Wratislaviensis qui curam habet ecclesiae ac parochiae Zabrzam, praesentat parochos, datque subsidium pro aedificiis et restaurationibus, quando necessitas urget. Haec parochia sicut et villa Zabrzensis spectat sub Regimen Nissense.

Prior ecclesia Zabrzensis ex ligna trabibus facta, alio in loco stetit, et quidem non procol ab illa quae hic et nunc stat. – sed furia Lutericularum

⁴² Fragment tekstu nieczytelny.

juxta antiquum regestrum parochiale eam inciner asse fertur, post cuius combustionem [:*narrantibus mihi senissimis incolis Zabrzensibus: Toma Sznec, Adamo Werkacz, Petro Krassek, Mattheo Piqntek, Casparo Piechota et aliis multis Sosnicensibus et Zabrzensibus senibus, qui omnes ad huc vixerunt, quando pro paracho veni Zabrzam anno Domini 1677:*] pagus Zabrzensis diu nullam habuit ecclesiam do nec tandem ipsimet parochiani utriusque pagi circa annum 1546 suis sumptibus et eleemosynis aliam ecclesiam novam et ligneam erexerunt, advehentae trabes et ligna tum quercina tum alia ex suis campis et agris in quibus copia lignorum tunc temporis reperiebatur, quam ecclesiam deinde rev(erendus) dom(inus) parochus Zabrzensis altaribus et pictura et imaginibus exornavit, quae pictura in parietibus necnon epithapium huius parochi in parietibus de facto conspicitur in ecclesia Zabrzensi. Tandem rev(erendus) parochus Zabrzensis Joannes Stanislaus Janusz antiquis altaribus amotis novum altare majus et alia duo ad dextram et sinistram partim ex proprio partim sublevamine parochianorum Zabrzensium et Sosnicensium fieri curavit ex ligno per sculptorem seu statuarium, quae paulo ante me inaurata erant.

Ecclesia Zabrzensibus hic anno stans creditur esse consecrata et habet 3 altaria. Maius altare dedicatum est B(eatae) V(irginis) Mariae in coelis assumptae, alterum ex parte sinistra in ingressu ecclesiae B(eatae) V(irginis) (Mariae) Majori seu Romanae, tertium autem ad dextram sanctis patronis: Sanctae Barbarae, sancti Antoni de Padua, sanctae Catharinae, sancti Andreae Apostoli et sancti Hyacinthi ordinis Praedicatorum.

Sanctus Andreas Apostolus est titularis patronus ecclesiae Zabrzensis. Indulgentiae plenariae celebrantur et peragentur Zabrze in festo ipsiusmet sancti Andreae Apostoli, et in festo Assumptionis B(eatae) V(irginis) Mariae in ecclesia Zabrzensi, quas ego recenter procuravi Roma. Dominium quoque in Capella sua arcis Zabrzensis in festo sancti Iosephi, Christi nutritu, in Octava Corporis Christi, in festo sancti Floriani et sanctae Annae, matris B(eatae) V(irginis) Mariae per agere solet singularem devotionem, pro qua invitantur sacerdotes a dominio quae devotio nihil concernit parochum et dominium habet privilegium consistoriale super hanc capellam et devotionem, quae devotio pro tunc nihil derogat devotioni in ecclesia peragenda, cum habeant suum vicarium seu sacerdotem religiosum. Attamen diebus dominicis aulici omnes sine exceptione tenetur adire ecclesiam parochialem, item in festis principalioribus tenetur adesse divinis in ecclesia, quia hocpraeceptum et praescriptum est in privilegio consistoriali, quod ego vidi et in manibus meis habui, quando illustr(issimae) domina Anna Susanna Rautheniana sedem suam ex arce Koschentinensi transtulit Zabrzam et incoepit habitare Zabrze in arce.

Ecclesiae Zabrzeński adjuncta est zakrystia seu repositorium parvum ex lignea structura mox cum ecclesia factum, et per me Georgium Joannem Badestinum bona et magna sera munitum, ne furibus accessus pateat ad ipsam spoliandam.

Turris magna stat extra ecclesiam in cornu coemeterii, etiam lignea, in qua pendet duae magnae campanae, ab episcopo Wratislaviensi procurate et Ecclesiae Zabrzeński donatae et simul ab illo benedictae seu consecratae.

Super ecclesiam stat turricula cuspidata admodum turris Wratislaviensis sanctae crucis facta, in qua minor pendet signatura seu campanula a parochianis procurata, qua datur signum agonizantium, ut orent fideles pro agonizante.

Penes ecclesiam Zabrzeńską est cmentarz, quod non est adeo spatiosum, eius tamen munitionem seu parochiam teneantur facere parochiani omnes tum Zabrzeńscy tum Sosnicensi, quia haec obligatio antiquitas ad illos pertinet neque illi resistere possunt, cum ab antiquis temporibus iuxta regestrum parochiale concurrente dominio talem munitionem fecerint; et quidem coloni Zabrzeńscy incipiendo a porta penes pratum scholaris et hortum parochialem, ducunt suam munitionem usque ad alteram portam coemeterii, coloni autem et parochiani Sosnicensi ducunt suam munitionem ab hac porta usque ad portam primam versus scholarem, a qua Zabrzeńscy munitionem suam seu parochiam ducere coeperunt.

Munitio coemeterii seu parochiam defacto est ex ligneis trabibus, quos dominium arcis dedit ex sylva, parochiani autem erexerunt sub me, quod opus inchoatum rev(erendus) parochus Stanislaus Janusz non edimplevit, quia mors provenit.

Tutores seu economi Illustr(issimae) dominae Annae Susannae Rauthenianae: Rogoyski⁴³, Kalinowski⁴⁴ et dominus Malik⁴⁵ Zabrzeński cum Filipek⁴⁶, praefecto sylvarum Zabrzeńskich et Sosnicensium, nolebant dare ligna pro cmenterio, attamen Illustr(issima) domina Susanna accipiendo munitionem ab excelsissimo Regimine Nissensi talia ligna pro dominus in ea habitans spectat per se ad parochiam et ecclesiam Zabrzeńską et respicitur et veneratur ut parochianus, cui incumbit sicuti

⁴³ Rogoyski, prawdopodobnie identyczny z Jarosławem Rogoyskim świadczącym przy umowie zawartej w 1699 roku pomiędzy Anną Zuzanną von Rauthen a księdzem Badestinusem.

⁴⁴ Kalinowski, prawdopodobnie identyczny z Janem Jerzym Kalinowskim, świadczącym przy zamianie pół pomiędzy księdzem Bedestinusem a Anną Zuzanną von Rauthen. Zarządca dóbr zabrzańskich.

⁴⁵ Malik, bliżej nieznany urzędnik dworu w Zabrzu.

⁴⁶ Filipek, zarządca lasów Zabrza i Sośnicy, bliżej nieznany.

parochianis curam et sollicitudinem habere ecclesiae, quam accedit, et ad quam se spectare profitetur.

Connotatio privilegiorum parochiae Zabrzensis

1-mo: Privilegium in pergamina antiquissimum cum sigillo pendente, quod dedit reverendissimus Dominus Episcopus Wratislaviensis Primislaus Pogarella super agros Parochiae Zabrzensi donatos, anno 1354.

2-do: Privilegium messaliorum in pergamina cum sigillo pendente, anno domini 1577 a domino Zabrzensi Schambor Dluhomil reverendo domini Adamo Badestino datum, ex quo etiam patet devectio lignorum a dominio parochis praestanda, quam tum messalibus praestabant chmetones illos agros possidentes, quos ist dominus in suum usum et proprium allodium usurpavit.

3-tio: Privilegium super pratum Sosnicense in pergamina cum sigillo pendente, anno domini 1535.

4-to: Privilegium permutationis agrorum per me, Georgium Badestinum, parochum Zabrzensem, olim Jariszoviensem, ab Ill(ustrissima) domina Anna Susanna Rautheniana in arce Koschentinensi anno domini 1697 elaboratum, ex quo patet melioratio parochiae Zabrzensis.

5-to: Privilegium seu donatio piscinulae post agros parochiales existens, etiam per me Georgium Badestinum ab ista domina in Koschentin cum industria procuratum, cum onere tamen legendi unam missam omni mense, quia sine hac conditione piscinulam istam non accepissem. Donatio facta est anno Domini 1699 cum tribus sigillis in charta.

6-to: Privilegium cessionis piscinulae fundationalis a commissione a Rever(endo) Consistorio Vratislaviense necnon ab Excelso Regimine Nissensi deputata elaboratum, ex quo patet, quod ego loco istius piscinulae voluerim aequaale pratum, cum sit remota a parochia. In hoc privilegio sunt 7 sigilla et subscriptiones commissariorum deputatorum, anno 1710.

7-mo: Privilegium super pratum loco piscinulae in pago Zabrzensi datum, meoque sigillo munitum, anno 1712.

8-vo: Transactio seu sententia ab Excelso regimine Nissensi, anno Domini 1714 (3.X.) mihi data, in qua patet, quomodo ratione sylvae et aliorum cum dominio Zabrzensi coram commissione deputata convenerim, ut successores mei Zabrzenses in pace videre et Deum laudare, eumque pro me orare possint, cum multum laboraverim in procurandis similibus privilegiis.

9-no: Literae dimissoriales pro fratre meo, Georgio Lausza, dicto, a curia Gliwicensi per me procuratae, ne parochi Zabrzenses aut alius quispiam cum uxore et prolibus ipsum turbet.

10-mo: Privilegium seu obligatio a Curia Gliwicensi super fundatione Januszania, quae est centum quinquaginta thalerorum Silesiticorum, datum, quia curia Gliwicensis habet hanc summam pecuniae sub censu.

11-mo: Antiquissimum Regestrum Parochia Zabrzensis, in quo patent obligationes omnium colonorum, dominii loci et aliorum, necnon alia notata parochis utilia et proficua, in quo sunt omnes conscripti chmetones Zabrzenses et Sosniczenses, ex quo regestro ego ad mandatum Reverendissimi domini Generalis Visitatoris et Sufraganei Wratislaviensis obligationes eorum et domini in librum transtuli et consciencieose conscripsi, ne similia cum tempore aut in oblivionem deveniant, aut Regestrum mutiletur magisque corrumpatur et illegibile reddatur.

12-mo: Decretum Reverendissimi domini Generalis Visitatoris in arce Zabrzensi anno 1719 factum et mihi post absolutam visitationem traditum, cuius vigore et tenore non tantum proventus ecclesiae Zabrzensis sed alia parochianos ac jura parochiae concernentia in istum librum retuli et ordinatius quam antea pro meliori notitia ad instar Regestri descripsi, ut reverendi domini rectores ecclesiae Zabrzensis se melius iuvare et occurrente casu necessaria facilius invenire.

13-mo: Authentica Romana super sacras reliquias per me Roma procuratas, quas in majori altari in ecclesia Zabrzensi in duabus pictis cistulis collocavi.

Inventarium rerum ecclesiae Zabrzensis.

- Ecclesia Zabrzensis habet monstratoria - 2, unum est argenteum inauratum, Cracoviae procuratum, secundum autem ex aurichalco non inauratum structurae veteris.

- Calices sunt - 2 argentei, unus tantum introrsum, secundus autem etiam extrorsum inaratus et ecclesiae spectans.
- Calix stanneus unus consecratus
- Purificatoria sunt - 15
- Pixis argentea - 1 cum operculo in qua defertur Sanctissimum ad infirmos et est inarata tota.
- Casulae sunt - 14
- Stolae sunt - 11
- Albae sunt - 7
- Humeralia sunt etiam - 7
- Agendorum libri sunt - 2
- Cinguli sunt - 5
- Pallae sunt - 4
- Corporalia sunt - 9
- Pro feretro funebriali mappa - 1
- Mappae minores sunt - 7
- Mappae albae sunt - 7
- Stropholam sunt - 34
- Vexillorum sunt paria - 7
- Vella pro calice tegendo sunt - 12
- Vella pro monstratorio sunt - 2
- Capae seu pluvialia - 3
- Crux argentea est - 1
- Crux Hierosolimitana super altare stans - 1
- Crux ex aere cupreo est - 1
- Tapetes sunt - 4
- Antipendia sunt - 6
- Campanulae parvulae penes altaria sunt - 4
- Supra ecclesiam campanula - 1
- Campanae magnae sunt - 2
- Positivum in quo luditur in ecclesia in solemnitatibus, cum pedali per me recenter procuratum est - 1
- Urceoli stannei cum una scutella - 4
- Lebetes pro aqua benedicta - 2
- Lagena stannea pro vino ecclesiae - 1
- Thuribullum ex aere cupreo 1 cum navicula - 1
- Candelabra stannea sunt - 2
- Candelabra ex aere cupreo sunt - 2

- Superpelicea sunt - 4
- Missalia sunt - 3, anno 1718 magnum a me procuratum
- Imagines in parietibus ecclesiae pendentes in tela pictae sunt - 12
- Imago Baptistissimae Virginis in ara minori ad sinistram antiquissima reperitur, repraesentans Baetam Virginem Majorem Romanam, et est vere gratiosa et miracula.
- Ambona seu locus concionandi ex parte sacristiae - 1
- Baptisterium ligneum - 1 a rev(endus) parochia Janusz procuratum, in quo hic et nunc ex mandato Illustr(issimi) domini Eliae de Sommerfeld locata est per me Georgium Adamum⁴⁷ Badestinum patinea stannea cum cooperculo, ne aqua tam subito corrumpatur.
- Antependia ante altaria sunt - tres et - 1 nigri coloris.
- Pixides stanneae pro sacris liquoribus - 2 et lignea pixis - 1 in qua veteres liquores reponuntur.
- Reconditorium pro S(anctis) liquoribus parieti penes majus altare annexum est 1 cum tabella pendente.
- Lampas ex aurichalco ante majus altare - 1
- Ante altare B(eatae) V(irginis) Mariae lampas ex aurichalco - 1.
- Portatilia in altaribus sunt - 3, quantum antiquum remotum.
- In majori altare adest tabernaculum sera rite munitum, in quo asservatur Venerabile.
- Scamma in presbyterio procurata sunt a dominio, minora vero sine stallis procuravit ecclesia; caetera autem scamma in ecclesia ex parte utraque stantia procuraverunt sibi parochiani pro sua commoditate, et vetitum est a Generali Visitatore, ne scamna pro pecunia ecclesiae erigantur sed quilibet, qui in ecclesia vult sedere, debet sibi procurare scamnum aut scabellum, ne ecclesia pauper patiatur damnum. Viri in ecclesia Zabrzenses sedent infra chorum, Sosnicenses in scamnis ante altare sancti Antonii, mulieres autem sedere solent ante B(eatae) V(irginis) Mariae.

Proventus ecclesiae Zabrzensis

Proventus ordinarii ecclesiae Zabrzensis in antiquo registro parochiali positi aunt sequentes:

Penes pagum Sosnice habet ecclesia Zabrzensis tria prata a colonis Sosnicensibus ecclesiae donata et oblata, quia antiquitus incolae Zabrzenses

⁴⁷ Błąd w zapisie.

et Sosnicenses erant liberi et omnia habuerunt sua propria, nempe agros, prata, hortos etc., ergo pro sua voluntate et libertate donarunt ecclesiae prata. Primum pratum vocatur Lenzne et ab hoc prato percipit ecclesia census 2 floren. Secundum pratum ecclesiae vocatur Bienaszowka, ab hoc percipit 1 thal. Silisit. Tertium pratum ecclesiae vocatur Koczawa, a quo etiam percipit 1 thalerum Silesit. Super unum pratum est privilegium in pergamina cum sigillo, caetera autem prata descripta sunt in libro ad marginem lingua Bohemica, et tenet haec prata ecclesia in continua pace, percipitque census ab his pratis annuos.

In pago Zabrzensi ab antiquissimis temporibus habet ecclesia Zabrzensis pratum Gadzierzowskie, a quo percipit 18 grossos, secundum pratum habet Benbenkowskie a quo percipit 8 grossos. Tertium pratum habet Przytykowskie, a quo percipit 8 grossos. Quartum pratum habet Kopczowskie, a quo percipit 18 grossos annue. Hoc pratum a vetustissimis temporibus cum horto vocatur "fundus ecclesiae", quia ecclesiae est donatus et in hoc fundo una latet gazula seu domuncula, ex qua domuncula homo habitans praestat servitium ecclesiae, qui defacto ibi habitat Paulus Maciek⁴⁸, qui tenetur ad obsequia ecclesiae exhibenda, quando aliquid reperatur penes ecclesiam, et eo ideo tam parvum dat censum, ne se subtrahat a laboribus et obsequiis ecclesiae praestandis.

Habet praeterae ecclesia Zabrzensis novem vaccas a piis hominibus ecclesiae donatas et oblatas, quae focantur ferreae propterea, ne pereant apud homines apud quos sunt elocatae; si enim vacca casu quo periret, homo iste aliam substituere tenetur, et ideo ab istis vaccis non datur census pro anno termino sancti Michaelis nisi duodecim bohemicis.

Proventus sacculiquem sub divinis in ecclesia circumferunt aeditui, etiam pertinet ecclesiae similiter et illud, quod colligitur ad pixidem seu carbonam in utroque pago tempore enceniarum; item quod colligitur "za chmiel" quod datur ecclesiae connotantur a scholiarcha et dantur parocho ad revidendum, quidquid datur pro vino ecclesiae, pro cera et pro aliis rebus necnon restauratione, quae singula ad mandatum Generalis Visitoris debant iuxta ordinem rite ac specificè connotari et conscribi.

„Anno Domini 1677 demandatum fuit a Venerabili Consistorio, ut parochi in Dioecesi Wratislaviensi omnia jura parochiarum proventus et simul jura et proventus ecclesiarum ordinate in libros scripto connotarent; qui mandato officioso per me parochum Zabrzensem Georgium Badestinum satisfactum est iuxta vires meas et inquantum status parochiae et ecclesiae Zabrzensis se

⁴⁸ Paweł Maciek, bliżej nieznan.

extedit, ita descriptus est a me conscientione et fide sacerdotali relictus successoribus meis pro cynosura semper duratura.

Liber Currendarum, Copulorum et Baptisatorum pro parochia Zabrzeński reperitur a parte in quo scribendi aut copulati, baptisati et mortui iuxta mandatum officiorum et Regio Caesareum.⁴⁹

⁴⁹ Dopisek sporządzony ręką księdza Badestinusa.

Wykaz publikacji wydawnictw źródłowych w opracowaniu Bernarda Szczecha:

- *Nad grobem powstańca. Dramat z ostatnich dziejów Górnego Śląska* przez Augustyna Świdra. Zabrze 1990
- *Józefa Lompy kronika kościoła w Lubszy 1817 - 1832.* Zabrze 1992
- *Kościół świętego Jakuba Starszego w Lubszy w świetle protokołu wizytacyjnego z 1792 roku.* Zabrze 1993.
- *Ilustrowana kronika Biskupic 1243 - 1993.* Zabrze 1993
- *Księga dochodów (urbarz) kościoła mariackiego w Bytomiu 1510 - 1668.* Zabrze 1995. ISBN 83-902986-0-0
- *Kościół św. Wawrzyńca w Mikulczycach w świetle zapisków parafialnych połowy XVIII wieku.* Zabrze 1995. ISBN 83-902986-2-7
- *Przywileje miasta Bytomia 1323 - 1711. Widymat z 1716 roku.* Zabrze 1996 ISBN 83-905806-5-9
- *Testament Piotra Strzeli z Obrowca, dziedzica Wieszowy, Rokitnicy i Ptakowic z 1672 roku.* Zabrze 1996 ISBN 83-902986-7-8.
- *Dokument Górnośląski 1601 - 1626 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1996 ISBN 83-905806-1-6
- *Dokument Górnośląski 1627 - 1630 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1996. ISBN 83-905806-1-6
- *Dokument Górnośląski 1631 - 1639 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1996 ISBN 83-905806-1-6
- *Dokument Górnośląski 1640 - 1645 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1996 ISBN 83-905806-1-6
- *Dokument Górnośląski 1646 - 1649 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1997 ISBN 83-905806-1-6
- *Rejestr wolnych chłopów (urbarz) ziemi bytomskiej.* Zabrze 1996 ISBN 83-905806-0-8
- *Przywilej Bernarda, księcia opolsko-strzeleckiego nadany dla Woźnik dnia 3 kwietnia 1454 roku.* Zabrze 1997. ISBN 83-87436-02-X
- *Dokument Górnośląski 1650 - 1652 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1998 ISBN 83-905806-1-6
- *Dokument Górnośląski 1653 - 1654 ze zbiorów byłego Archiwum Miejskiego w Bytomiu.* Zabrze 1998 ISBN 83-905806-1-6
- *Kościół św. Katarzyny w Woźnikach w świetle nieznanej wizytacji z 1662 roku oraz innych inwentarzowych zapisów z lat 1663 - 1701.* Bytom 1999. ISBN 83-911810-1-4

- *Kościół świętej Katarzyny w Woźnikach w inwentarskim opisie księdza Udrizkiego z 1787 roku.* Bytom 2000. ISBN 83-911810-0-6
- *Kościół św. Katarzyny w Woźnikach w zapisach ks. Pawła Jana Zgorkowica z 1664 roku.* Katowice 2000. ISBN 83-87849-85-5
- *Widymat lubliniecki z 1565 roku przywileju księcia Bernarda opolsko-strzeleckiego dla Woźnik z 1454 roku.* Katowice 2000. ISBN 83-87849-01-4
- *Maria Kochcicka na Woźnikach Kamieńcowa sprzedaje Janowi Englowi z Wrocławia karczmę z gruntem w Woźnikach 23 kwietnia 1599 roku.* Katowice 2000 ISBN 83-87849-95-2
- *Ferdynand III, król Czech i Węgier, potwierdza przywileje miasta Woźniki oraz nadaje nowe prawa (25 kwiecień 1631).* Katowice 2000 ISBN 83-87849-36-7
- *Inwentarium kościoła św. Katarzyny w Woźnikach Szymona Michała Zasadzkiego z 1800 roku.* Katowice 2000 ISBN 83-87849-46-4
- *Kościół św. Jakuba Starszego w Lubszy w inwentarskim opisie ks. Antoniego Kłoska z 1803 roku.* Katowice 2000. ISBN 83-87849-5-0.

Artykuły w czasopismach:

- *Materiały biograficzne Józefa Lompy w zbiorach muzeów górnośląskich.* Kroniki miasta Zabrze nr 14 (1985) s. 123 - 130.
- *Pamiętki po Józefie Lompie w zbiorach Muzeum Górnośląskiego.* Komunikaty Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. 1985 nr 1 s. 13 - 14.
- *Rejestr wolnych chłopów (urbarz) ziemi bytomskiej z początku XVI wieku.* [w:] Zeszyty Tarnogórskie PTTK nr 3 (1987) s. 23 - 27 ISSN 0860-3693
- *Osiemnastowieczny kielich z utajoną datacją.* [w:] Zabytki Bytomia. Magazyn Bytomski Tom VII. Bytom 1988 s. 272 - 277.
- *Niektóre zabytki sztuki w „Ulu” w Bytomiu.* [w:] Zabytki Bytomia. Magazyn Bytomski. Tom VII. Bytom 1988 s. 281 - 290
- *Inskrypcje ziemi gliwickiej.* Rocznik Muzeum w Gliwicach Tom III 1987 Gliwice 1990 s. 43 – 80. ISSN 0860-0937
- *Nieznany dokument bytomski z 1453 roku księcia oleśnickiego Konrada IX Czarnego.* [w:] Ze studiów nad średniowiecznym Bytomiem. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Historia, Zeszyt nr 5. Bytom 1990 s 55 - 58.
- *Manewry wojskowe 3 pułku ułanów w latach 1933 - 1934.* Zeszyty Tarnogórskie nr 9 (1990) s. 69 – 71. ISSN 0860-3693

- *Pismo Kapituły kościoła katedralnego św Piotra w Brandenburgu do Krzysztofa von Stechow z 22 grudnia 1663 roku.* Rudzki Rocznik Muzealny 1999. Ruda Śląska 2000 s. 35 – 41. ISSN 1641-344X
- *Przyczynki do dziejów rudzkich sztandarów.* Rudzki Rocznik Muzealny 1999. Ruda Śląska 2000 s. 42 – 48. ISSN 1641-344X

Biblioteka Śląska w Katowicach

Id: 0030000817438

II 946457

Egz. archiwalny

SL